

Я.Я. Романовський

Військовий інститут Сухопутних військ
Національного університету "Львівська політехніка"

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ ВІЙСЬКОВО-ОРКЕСТРОВОЇ СЛУЖБИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

© Романовський Я.Я., 2008

Розглянуто питання діяльності державного і військового керівництва щодо становлення системи підготовки спеціалістів військово-оркестрової служби в Збройних силах України.

In the article the questions of activity of state and military guidance in relation to becoming of the system of preparation of specialists of military-orchestral service of Military forces in Ukraine are considered.

Питання світобачення, ідеології, патріотизму під час виховання військовослужбовців сьогодні набули великого значення. Розширюються методи культурно-виховної і просвітницької роботи в армії, росте потреба в духовному збагаченні армійських колективів, членів їх родин.

Під час формування у військовослужбовців високих морально-бойових якостей, стройової злагодженості військових підрозділів важлива роль відводиться військовій музиці.

Військова музика – діючий компонент художнього оформлення військових ритуалів, яка у виконанні військових духових оркестрів надає військовому ритуалу саме ту форму, через яку яскраво виражена його суть. Вона вносить в ритуали особливу урочистість, створює настрій, надихає, запалює, згуртовує військовослужбовців.

Музика звучить під час прийняття військової присяги та винесення Бойового прапора, вручення нагород та бойових реліквій, проведення стройових оглядів та інших ритуалів, допомагаючи зробити ритуал натуральним витвором мистецтва.

Музика здатна емоційно впливати на духовний світ військовослужбовців, виконувати організуючу і дисциплінарну роль, допомагає виробляти чіткі, точні та злагоджені дії.

Одним з шляхів вирішення зростаючих потреб в прищеплюванні культури у ЗС України є підвищення майстерності спеціалістів військово-оркестрової служби у відтворенні музичного твору засобами виконавської майстерності, оскільки усі новації в музичному мистецтві – виникнення нового творчого напрямку, композиторської техніки, музичного інструментарію тощо – насамперед виявляються у музичному виконанні і завдяки йому. Сфера музичного виконавства охоплює увесь простір музики. До його контексту потрапляє великий пласт музично-виконавської творчості, зокрема старий і новий фольклор, традиційний "усний" професіоналізм, кобзарське мистецтво, сучасні імпровізаційні жанри (джаз, деякі різновиди рок-музики тощо) [1].

Військова музика виконується військовим духовим оркестром або окремими виконавцями, ансамблем (сурмачем та барабанщиком). Виконання військовим оркестром творів службово-стройового репертуару на урочистостях та церемоніалах за участю військ сприяють високій стройовій злагодженості військових підрозділів, формують у воїнів вірність військовій присязі, дисциплінованість, патріотичні почуття.

Вирішувати таке почесне й відповідальне завдання можливо лише за якісної системи підготовки спеціалістів військово-оркестрової служби. Провідною та єдиною установою з підготовки військових музикантів в ЗС України сьогодні є Львівський військовий орден Червоної

зірки інститут Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного Національного університету "Львівська політехніка", в складі якого функціонує військово-диригентська кафедра.

Перераховані чинники обумовлюють необхідність наукового дослідження основних проблем становлення системи підготовки спеціалістів військово-оркестрової служби в ЗС України на сучасному етапі.

Перелік імен авторів, які тією чи іншою мірою торкалися питання підготовки військових музикантів, не були численними серед тих, що приділяли цьому увагу, слід назвати О.П. Гормана, Р.В. Ваврик, І.С. Гишка, І.В. Чернову, М.І. Хованець.

Відтак ця тема залишається маловивченою. Зважаючи на це та усвідомлюючи актуальність і практичну цінність досліджень з визначеної теми, автор ставить перед собою завдання: по-перше, висвітлити процес становлення системи підготовки військових музикантів в ЗС України протягом 1991–2007 рр.; по-друге, привернути увагу науковців до необхідності подальших наукових пошуків у цьому напрямку.

Аналіз архівних матеріалів свідчить, що органи військового управління у справі формування мережі військових установ і підрозділів культури намагались як найширше охопити усі сфери культури. Прикладом цього є і їх діяльність щодо розвитку в ЗСУ пісенного мистецтва.

Усвідомлюючи значну роль у вихованні військовослужбовців музики і пісні, органи військового управління уже 12.07.1992 р. сформували Військово-оркестрову службу ЗС України у складі Головного штабу ЗС України [2, арк. 1], завдяки діяльності головного військового диригента Київського ВО Г. Григор'єва та його заступника В. Деркача.

У вересні 1992 р. на фондах військового оркестру штабу Київського ВО створили Зразково-показовий оркестр Збройних сил України, підпорядкований Соціально-психологічному управлінню МО України, який став провідним творчим колективом України. Першим твором, що виконав оркестр, був Гімн України, виконання якого у ЗС України було введено ще 20.02.1992 р. Наказом МО України № 16 [2, арк. 88–89]. В оркестрі було зібрано понад 100 музикантів, об'єднаних в різножанрові групи: духовий оркестр, репертуар якого складався з творів українських та зарубіжних композиторів; естрадний оркестр (біг-бэнд), який виконував джазові композиції та популярну естрадну музику; джаз-бэнд (діксіленд) виконував традиційну джазову музику; фольклорний гурт – це солісти-вокалісти й танцювальна група.

Діяльність оркестру була різноманітною: виступи в багатьох частинах та навчальних закладах Збройних сил, на радіо, телебаченні, обслуговування візитів іноземних урядових делегацій, участь у фестивалях, конкурсах, марш-парадах, плац-концертах. Наприклад, 3 квітня 1993 р. під керівництвом начальника оркестру В. Яковенка музика оркестру лунала на фестивалі "Тріанта" в Голландії, на відкритті меморіального комплексу загиблим за незалежність України в Кракові. Крім того, український колектив став лауреатом премії польського фестивалю "Золота ліра", отримав приз глядацьких симпатій у Швеції та титул почесного оркестру французького м. Тарасконі [3].

Став відомим і оркестр Почесної варті МО України, сформований у 1992 р. на базі оркестру Київського загальновійськового училища. У складі колективу було 70 музикантів. Під керівництвом І. Москаленка оркестр виконував завдання державного значення: офіційні зустрічі президентів зарубіжних країн, міністрів оборони, урядових делегацій, виконання всіх військових музичних церемоніалів [4].

Органи військового управління накопичили значний досвід у справі формування установ культури. Діяльність в цьому напрямі у ЗС України призвела до створення нової форми військово-професійних музичних колективів, яка об'єднувала декілька військово-професійних творчих колективів. У 2003 р. 7 військовий оркестр штабу Північного ОК став базою створення військово-музичного центру Головного командування СВ ЗС України, концерт-дебют якого відбувся 05. 12. 2003 р. у Палаці "Україна" на честь 12-річчя ЗС України. Колектив військово-музичного Центру нараховував 140 чоловік і складався з симфонічного оркестру, хору та балету, з можливістю одночасно обслуговувати 8 концертних майданчиків країни з різною програмою [5].

Органи військового управління також звернули увагу на Ансамбль пісні і танцю Київського ВО, гастрольна діяльність якого значно сприяла зміцненню дружби та порозумінню між народами, пропаганді української культури [6, арк. 238]. 13.09.1993 р., сформувавши комісію з реформування Ансамблю пісні і танцю Київського ВО, СПУ МОУ почало створення Ансамблю пісні і танцю ЗС України [7, арк. 89]. Особовий склад Ансамблю пісні і танцю Київського ВО в кількості 70 осіб, із них 2 офіцери, 18 сержантів і старшин та 50 службовців перейшли у штат Ансамблю пісні і танцю ЗС України, який було збільшено до 155 осіб, із них 3 офіцери, 44 сержанти і старшини та 108 службовців ЗС України [8, арк. 1].

Здійснений узагальнений аналіз діяльності військових музичних колективів ЗС України свідчить, що з перших днів існування ЗС України вони спрямували свою роботу на: концертну діяльність; мистецьку та репертуарно-методичну роботу; міжнародне представництво культури України та її ЗС; фінансово-господарську діяльність [9, арк. 19, арк. 22, арк. 45].

Військово-музичні колективи ЗС України об'їздили майже весь світ, пропагуючи національне мистецтво, створюючи позитивний імідж нашої держави. США, Канада, Туніс, Франція, Німеччина, Іспанія, Данія – далеко не повний перелік країн, громадяни яких мали чудову нагоду долучитись до високого світового та українського мистецтва [9, арк. 260].

Очевидно, що процес розвитку культурно-виховної роботи у ЗС України, в тому числі військово-оркестрової служби, був неможливий без фахівців народознавства, релігієзнавства, історії, культурно-виховної, просвітницької роботи, військових диригентів, музикантів духових оркестрів, танцюристів, співаків та спеціалістів інших категорій.

У 1992–1993 рр. поповнення військових оркестрів ЗС України музикантами здійснювалось за рахунок невеликої кількості військових фахівців, що поверталися з країн СНД.

У 1991 р. у Львівському вищому військовому політичному училищі оновився навчальний процес, були відновлені такі спеціалізації, як хороведення, хорове диригування, оркестр народних інструментів, хореографія і постановка танцю. Аналіз документів джерел дав змогу встановити, що хоча умови і уможлилювали на практиці підготовку кадрів для системи КВР, у 1992 р. вона призупинилась. Набір слухачів та курсантів в училище припинився [10, арк. 22]. Тому, у 1993 році згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 490 від 19. 08. 1992 року, наказом Міністра оборони України №133 від 25.08.1992 року «Про розгортання системи військової освіти в Україні» в стінах вищевказаного навчального закладу була створена військово-диригентська кафедра. Вона почала готувати фахівців «Музичного мистецтва» спеціалізації «Диригування військовим оркестром» з терміном навчання 5 років та у період з 1993 по 1998 роки проводити підготовку офіцерів запасу за спеціальністю «Музичне мистецтво».

Організаторами створення кафедри були полковники Горбаль Я.М., Засць Ю.В., доценти Пиндик В.Л., Дrajниця Л.Л. Значну допомогу у вирішенні кадрових питань надали ректор консерваторії ім. М.В. Лисенка, професор Крушельницька М.Т. та проректор консерваторії, професор Кушнір М.О. У створенні кафедри значних зусиль доклали начальник Військово-музичного управління Генерального штабу, головний військовий диригент ЗС України, Народний артист України, генерал-майор Деркач В.Ф.

Упродовж 1991–1998 рр. в ЗС України склалась ситуація, коли у військових оркестрах відбувалась нехватка професійних музикантів, спеціалістів гри на інструментах оркестру. Також відбулись істотні зміни у системі військової освіти. Відділення військової підготовки Львівського політехнічного інституту реформовано у Військовий інститут при Державному університеті “Львівська політехніка”. Відповідно до вимог часу у Військовому інституті згідно з наказом Міністра оборони України №12/15 у 1999 р. відкрито додаткову спеціальність «Музичне мистецтво» спеціалізація «Оркестрові духові та ударні інструменти», рівень кваліфікації «молодший спеціаліст» з терміном навчання три роки. Однак кошти на навчання в 1999 р. виділялись за рахунок скорочення вихованців 40 військових оркестрів, а також пониження категорії випускника-музики з прапорщика до старшини військової служби за контрактом [11].

Сьогодні на кафедрі працюють високодосвідчені науково-педагогічні працівники: кандидати мистецтвознавства Гишка І.С. і Чернова І.В., кандидат педагогічних наук Ваврик Р.В., заслужені діячі мистецтв України Горбаль Я.М. і Чіхрадзе Ш.Г. та ін.

Основними напрямками діяльності кафедри є навчально-виховна, методична та наукова робота.

У сфері наукової діяльності науково-педагогічними працівниками кафедри розроблено 5 монографій, понад 35 навчальних посібників та більше 50-ти методичних розробок і рекомендацій, підготовлено та захищено одне дисертаційне дослідження.

Навчальну роботу кафедра веде за 20 спеціалізованими дисциплінами. Викладачами кафедри розроблені та затверджені освітньо-кваліфікаційні характеристики та освітньо-кваліфікаційні програми. На основі цих документів розроблені навчальні плани та програми, тематичні плани та структурно-логічні схеми.

Хованець М.І. видав навчально-методичний посібник "Спеціально-стройова підготовка військового диригента", який висвітлює основні методики, пов'язані з технікою проведення військових ритуалів та методичні рекомендації з питань практичного навчання курсантів військово-диригентської кафедри стосовно дій військового диригента з керування військовим оркестром у строю на місці та в русі під час проведення військових ритуалів [12].

Кандидат мистецтвознавства, доцент Гишка І.С. розробив методику формування та вдосконалення звукотворчих компонентів виконавського апарата трубача [13]. Науковець запропонував нові методи формування, розвитку та вдосконалення кожної звукотворчої ланки єдиної акустичної системи.

Музика – це насамперед мистецтво звуку. Тому питання звуку, його утворення та естетики завжди були і залишаються головними не лише в теорії і практиці музичного мистецтва, але й музичної культури загалом. Не даремно кандидат мистецтвознавства, доцент Гишка І.С. разом з начальником кафедри Горманом О.П. виклали методичні рекомендації, які допоможуть курсантам військово-диригентської кафедри, студентам музичних закладів засвоїти методику викладання гри на інструментах військового оркестру.

Серед різноманітних засобів викладання музичного матеріалу вагоме значення надається технічним навичкам музиканта-виконавця. Багато зусиль для розробки методичних рекомендацій, що містять матеріал, який сприяє курсантам (студентам) військово-диригентської кафедри самостійно поглиблювати і розширювати свої знання щодо розвитку фортепіанної техніки, доклала кандидат педагогічних наук Ваврик Р.В. [14].

Отже, на кафедрі відпрацьована література, яка, по-перше, призначена для курсантів ВВНЗ та студентів музичних академій і училищ. По-друге, вказана вище наукова література є актуальною та корисною для викладачів, професійних виконавців та читачів, які цікавляться проблемами методики викладання гри на мідних духових інструментах.

На кафедрі створені творчі колективи: духовий оркестр, хор, диксиленд, біг-бенд, трієсті музики, які неодноразово ставали лауреатами Міжнародних фестивалів та конкурсів.

У 1994, 1995, 1996 рр. колектив кафедри ставав лауреатом фестивалю «Червона калина» в м. Києві, у 1997 році – лауреатом «Джаз в пагонах» в м. Дніпропетровську, у 1999, 2001 рр. – лауреатом «Сурма-1999» та «Сурма-2001» в м. Рівне.

Духовий оркестр кафедри щорічно бере участь у Міжнародних фестивалях в Польщі, Франції, Німеччині, а у червні 2007 року на міжнародному фестивалі військових духових оркестрів „Краків-2007” оркестр організаторами фестивалю визнано найкращим.

Науково-педагогічними працівниками з підопічними курсантськими групами систематично проводяться такі культурно-виховні заходи, як культпоходи по музеях, екскурсії храмами міста, відвідування обласної Державної філармонії з метою вивчення української музичної культури на прикладах виступу камерного оркестру тощо.

У плані міжнародного співробітництва кафедрою налагоджені тісні творчі зв'язки з музичним коледжем у м. Гданську (Польща), зі школою підготовки музикантів та диригентів у

м. Дюсельдорфі (Німеччина), з університетом Кейп Джіардо (США) та військовою консерваторією у Москві (Росія).

Матеріально-технічна база цілком задовольняє потреби навчально-виховного процесу кафедри. На кафедрі є дві оркестрові студії, понад 15 спеціалізованих класів, більше 40 фортепіано, електромозичні інструменти, два комплекти духових та ударних інструментів. При кафедрі є методичний, фонотечний кабінети та бібліотека.

Отже, аналіз становлення кафедри свідчить про те, що вона є унікальною в плані підготовки спеціалістів для військово-оркестрової служби ЗС України. Діяльність військово-диригентської кафедри у процесі розвитку культурно-виховної роботи в українському війську, у сфері міжнародного співробітництва підносить її на рівень представництва України в світі, пропагування національних та військових традицій українського народу, що є одним із головних завдань ЗС України в гуманітарній сфері.

У 2007 р. на військово-диригентській кафедрі Львівського військового інституту перестали готувати спеціалістів за фахом «Оркестрові духові та ударні інструменти». За останні два роки за вищевказаною спеціалізацією було підготовлено лише 16 музикантів, що є незначною кількістю для ЗС України. На думку автора, тенденція до згортання системи підготовки спеціалістів військово-оркестрової служби в подальшому ускладнить процес комплектування військових оркестрів професіоналами-контрактниками.

Отже, збереження унікальної кафедри та відновлення системи підготовки спеціалістів оркестрових духових і ударних інструментів, що існувала у попередні роки, є цілком логічним висновком аналізу вищенаведеного матеріалу. Майбутній розвиток культури в ЗС України неможливий без постійного зростання соціокультурних функцій музичного виконавства. Вичерпуючи одні типологічні види та стилі, виконавське мистецтво формує інші, окреслює парадигму нової виконавської поетики. Велике значення у цьому процесі оновлення мають зміна суспільних форм музикування, еволюція музичних жанрів і стилів, удосконалення музичних інструментів та техніки виконання.

1. Чернова І.В. *Музичне виконавство в ситуації постмодернізму: Автореф. дис. ...канд. мистецтвознавства: 17.00.01 / Львівська державна музична академія ім. М.В. Лисенка.* – Львів., 2007. – 20 с. 2. *Витяг із історичної довідки / ГДА МОУ. Фонд 3657 (Військово-оркестрова служба Збройних сил України). Опис 28067. Спр.1.– Витяг із історичної довідки за період липень 1992 – грудень 1997 р.* 3. *Жицький П. Найкращий посол нашої держави // Військо України.* – 1995. – № 1–2. – С. 40–41. 4. *Ніколіна М. Військова музика з глибини історії // Слава і Честь.* – 2003. – 4 лютого. 5. *Петровський В. Дебют на головній сцені України // Військові відомості.* – № 48. – 2003. – 30 листопада – 6 грудня. 6. *Наказ Міністра оборони України від 12.08.1992 р. № 142 “Про заохочення особового складу Ансамблю пісні і танцю Збройних сил України” / ГДА МОУ. Фонд 3697 (Управління справами Міністерства оборони України (військова частина А 0132); з 03.12.1997 року – Адміністрація Міністерства оборони України). Опис 19071. Спр.9. – Накази Міністра оборони України (копії) № 85 – № 168. – Т. 2.* 7. *Наказ начальника Соціально-психологічного управління Міністерства оборони України від 13.09.1993 р. № 37 “Про додаткове призначення комісії з реформування Ансамблю пісні і танцю Київського військового округу в Ансамбль пісні і танцю Збройних сил України” / ГДА МОУ. Фонд 3792 (з 1992 р. – СПУ МОУ; з 1993 р. – УСПС МОУ; з 02.1994 р. – ГУВР МОУ). Опис 19877. Спр.2. – Накази начальника СПС ЗСУ – начальника СПУ МОУ з № 1–61.* 8. *Директива начальника ГШ ЗСУ від 09.08.1993 р. № 115/1/5744 / ГДА МОУ. Фонд 1657 (Київський окружний Будинок офіцерів). Опис 22359. Спр.1. – Накази начальника Ансамблю пісні і танцю Збройних сил України за 1993–1996 рр.* 9. *Накази начальника Ансамблю пісні і танцю Збройних сил України / ГДА МОУ. Фонд 1657 (Київський окружний Будинок офіцерів). Опис 22359. Спр.1. – Накази начальника Ансамблю пісні і танцю Збройних сил України за 1993–1996 рр.* 10. *Директива Міністра оборони України від 22.01.1992 р. № Д-5 “Про розвиток військової освіти в умовах реформування Збройних сил України” / ГДА МОУ. Фонд 3697 (Управління справами Міністерства оборони України (військова частина А 0132); з*

03.12.1997 року – Адміністрація Міністерства оборони України). Опис 19071. Спр.11. – Директиви Міністра оборони України (оригінали) та матеріали до них № Д-1 – № Д-38. 11. Марченко О. З випускниками спецфакультету мені доводилось зустрічатися у В'єтнамі, Лаосі, Кампучії та Афганістані // Армія України. – 2004. – 18 листопада. 12. Хованець М.І. Спеціально-стройова підготовка військового диригента: Навч.-метод. посібник. – Львів: ЛВІ, 2005. – 150 с. 13. Гишка І.С. Методика формування та вдосконалення звукотворчих компонентів виконавського апарату трубача: Метод. посібник. – Львів: ЛВІ, 2006. – 79 с. 14. Ваврик Р. В. Праця над вправами та етюдами: Методичні рекомендації з курсу "Фортепіано" для курсантів і студентів військово-диригентської кафедри. – Львів: Добра справа, 2007. – 23 с.

УДК 355.48: 37(477)»1991/2007

Г.О. Гозуватенко

Військовий інститут Сухопутних військ
Національного університету "Львівська політехніка"

ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА КОМПЛЕКТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ПРОФЕСІЙНОЇ СЛУЖБИ

© Гозуватенко Г.О., 2008

Розкрито головні чинники, що впливають на комплектування Української армії військовослужбовцями професійної служби.

Opening the main factors, what influences on complete of Ukrainian army by military men of professional service.

Дослідження історичного процесу становлення і розвитку Збройних сил України та їх перехід на контрактну основу, розкриття головних чинників, що впливають на комплектування Української армії військовослужбовцями професійної служби обумовлюють **актуальність роботи.**

Наукова новизна полягає у подальшому розвитку визначення та обґрунтування напрямків удосконалення механізму управління комплектуванням Збройних сил України за контрактом.

Аналіз досвіду найбільш розвинутих країн світу, які вже мають професійні Збройні сили або їх створюють, свідчить про те, що перехід до їх комплектування військовослужбовцями професійної служби є складним процесом, який потребує ретельної підготовки, великого часу та значних матеріальних затрат.

Розглянемо сутність комплектування ЗС України та основні чинники, що впливають на їх комплектування військовослужбовцями професійної служби. Існуючі документи свідчать про те, що комплектування ЗС України особовим складом – це установлена Конституцією, законами України система забезпечення потреб ЗС в особовому складі в мирний та воєнний час.

Комплектування ЗС України особовим складом передбачає виконання цілої низки заходів, основними з яких є:

- визначення нормативно-правової бази щодо призову громадян на військову службу;
- відбір контингенту для проходження військової служби з військового резерву людських ресурсів та призов на військову службу;
- визначення порядку комплектування;
- реалізація принципів і способів комплектування;
- персональне призначення офіцерів та посадове призначення рядового, сержантського (старшинського) складу у військах (силах).